

OSLOBODILAČKI POKRET U LJUBLJANI U PRVOJ GODINI FAŠISTIČKE OKUPACIJE*

Dio slovenačke nacionalne teritorije koji je poslije kapitulacije stare Jugoslavije pripojen fašističkoj Italiji dobio je naziv Ljubljanska pokrajina (Provincia di Lubiana). Okupirale su je snage 11. armijskog korpusa 2. italijanske armije koja je ostalim snagama okupirala hrvatski priobalni pojas i otoke. Pešadijska divizija „Izonco” zaposjela je Dolenjsku, dok je Notranjsku i Ljubljanu u početku okupacije držala divizija „Re”, a zatim pješadijska divizija sardinjskih grenadira (Granatieri di Sardegna). Obe divizije su, pored prištapskih jedinica, imale po dva pješadijska puka trojne formacije i artiljerijski sa tri diviziona.

Za visokog komesara Ljubljanske pokrajine Musolini je postavio Emilija Graciolija, koji je raspolagao velikim političkim iskustvom u zatiranju slovenačkog nacionalnog duha, pošto se do tada nalazio na dužnosti šefa fašističke stranke u Trstu.

Aneksijom Ljubljanske pokrajine 3. maja 1941. godine prestalo je (formalno) ratno stanje na okupiranom području, te je visoki komesar preuzeo svu vlast u pokrajini, čime je umanjena uloga vojne vlasti, ali ne za dugo.

Predstavnici fašističke vlasti su pokušali da čim prije i svim miroljubivim sredstvima uključe okupirano područje u privredne i političke tokove „velike” Italije. Da bi u tom nastojanju pridobili slovenačko stanovništvo, u početku su uveli srazmjerno blag režim na teritoriji koju su zaposjele njihove oružane snage.

Zadaci koje je dobio visoki komesar na novom službenom mjestu nisu bili nimalo laki. Već u prvim mjesecima okupacije naj-

* Članak je napisan na osnovu I, II i III knjige „Ljubljana v ilegali”, Zbornika dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkoj borbi jugoslovenskih naroda, tom II, knjiga 3, dokumenti 99, 139 i 163 i knjige 4, dokumentat broj 60. izveštaji Edvarda Kardelja Vrhovnom komandantu Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije o političkoj situaciji u Sloveniji, kao i na osnovu usmenih razgovora sa pojedinim, neposrednim učesnicima u pokretu okupirane Ljubljane.

teža situacija bila je u Ljubljani čije je stanovništvo bilo odlučno u odbrani svojih nacionalnih osjećaja, što je okupatoru zadavalo najviše briga i glavobolje.

Ljubljana je već od samoga početka okupacije postala najveće i najjače vojno i političko uporište okupatora na cijelom okupiranom području Slovenije. Tu je bilo sjedište glavnih komandi jedinica i ustanova okupatora.¹ Brojno stanje italijanskog garnizona u Ljubljani nemoguće je tačno utvrditi, jer ne postoje podaci o brojnom pregledu jedinica.

Međutim, ako počemo od činjenice da je divizija sardinskih generala (dvojne pukovske formacije) brojala blizu 20.000 ljudi i da su joj glavne snage bile razmještene po Ljubljani, možemo pretpostaviti da je brojno stanje navedenih jedinica i komandi u ljubljanskom garnizonu sa bližom okolicom bilo između 15 i 20 hiljada ljudi. To je po broju i vatrenoj moći velik i jak garnizon prema relativno malom gradu kakav je u to vrijeme bila Ljubljana sa približno 80.000 stanovnika.

U Ljubljani je bilo i sjedište rukovodstva slovenačke izdajničke buržoazije i jaki centri italijanske i njemačke obavještajne službe (Ovra i Gestapo). Pored toga, okupator je raspolagao još jednom značajnom prednosti u borbi protiv narodnooslobodilačkog pokreta.

Prilikom raspada stare Jugoslavije, cio policijski aparat bivše banovinske vlasti stavio se u službu okupatora i njegovih policijskih organa koji su od njega imali vrlo efikasnu pomoć pri otkrivanju i proganjanju rukovodilaca i ostalih pripadnika oslobodilačkog pokreta. Nasuprot brojno i dobro naoružanom neprijateljskom vojnom uporištu i domaćim izdajničkim snagama, stajao je goloruk narod Ljubljane sa dubokom mržnjom prema svemu što je okupatorsko i voljom da se bori protiv njega kroz razne forme i raznim sredstvima koja su mu stajala na raspolaganju.

Za bolje razumevanje uslova u kojima se razvijao oslobodilački pokret u Ljubljani u prvoj godini okupacije, potrebno je napomenuti da je partijska organizacija na početku rata, odnosno okupacije Slovenije, brojala svega 120 članova, dobro organizovanih i prekaljenih u predratnim borbama, idejno-politički svjesnih i potpuno predanih stvari oslobođenja svoga naroda. Razvojem pokreta rastao je i broj članstva, posebno od početka oružanog ustanka, tako da se do sredine proljeća 1942. taj broj popeo na 800, što ne znači da su se u to vrijeme svi nalazili u Ljubljani. Naime, treba imati u vidu da je partijska organizacija Ljubljane slala svoje članove u partijske jedinice i na teren za političke aktiviste u razne pokrajine Slovenije, tako da je od postojećeg broja u Ljubljani je-

¹ U Ljubljani je bilo sjedište komande 11. armijskog korpusa sa većim brojem različitih prištapskih jedinica, dio 14. karabinijskog bataljona „Milano“ (352 karabinijera), komanda divizije sardinskih grenadira sa prištapskim jedinicama, 2. grenadirski puk iste divizije od tri bataljona, 13. artiljerijski puk sa tri diviziona, mješoviti inženjerski bataljon, 221. teritorijalni mobilisani bataljon i veći dio prvih bataljona iz sastava 21. i 23. sektora granične straže. Potrebno je napomenuti da su razne i brojne pomoćne jedinice koje su bile pod komandom korpusa bile brojne skoro kao i divizijske jedinice dislocirane u Ljubljani.

dno vrijeme bila prisutna samo polovina. Osim toga, znatan broj članova PK, među njima i rukovodećih ljudi, pao je u ruke okupatora prilikom racija i aretacija. Većina je strijeljana ili internirana što je nanijelo veliku štetu pokretu u Ljubljani i cijeloj Sloveniji.

Još prije napada fašističke Njemačke na Sovjetski Savez KP Slovenije preuzela je mjere u vezi sa organizovanjem i dizanjem ustanka. U uslovima teritorijalno raskomadane Slovenije, od prvorazrednog političkog i historijskog značaja bilo je postići akciono jedinstvo svih nacionalno svjesnih i demokratski orijentisanih slovenačkog naroda u borbi protiv okupatora i reakcionarne buržoazije koja se stavila u službu okupatora. Taj cilj partijsko rukovodstvo počelo je ostvarivati već 26. aprila 1941. u okupiranoj Ljubljani, kada je osnovano rukovodstvo „Protivimperijalističke fronte” slovenačkog naroda, sastavljeno od pripadnika većeg broja raznih političkih partija i grupa. U glavnom političkom rukovodstvu bili su zastupljeni i predstavnici KP Slovenije, čime je obezbijedila rukovodeću ulogu u okviru antifašističke fronte slovenačkog naroda.

Za osnovni cilj akcijskog programa rukovodstvo je postavilo ujedinjenje slovenačkog naroda kroz borbu protiv okupatora, ponovnu obnovu Slovenije u okvirima nove demokratske Jugoslavije, uređene na principima ravnopravnosti nacija i narodnosti. Početkom juna iste godine, Centralni komitet KP Slovenije održao je partijsku konferenciju u Ljubljani na kojoj je analizirao nastalu situaciju poslije okupacije i komadanja Slovenije i postavio zadatke pred sve komuniste i rodoljube slovenačkog naroda u vezi sa podizanjem na ustanak.

Komunisti u Ljubljani počeli su da izvode akcije znatno ranije nego što je zvanično proglašen ustanak. Već 16. juna 1941. okupatorski obavještajni centar u Ljubljani bilježi da u gradu i okolini svakodnevno jača djelovanje široke komunističke organizacije koja raspolaže ciklostilnim ili štampanim periodičnim listom na slovenačkom jeziku i da ga u velikom broju rastura po Ljubljani i zoni okupiranoj od njemačke vojske. Dalje se navodi da komunisti prikupljaju oružje, municiju i organizuju tajna skloništa.

Već 22. juna 1941. partijsko rukovodstvo Slovenije održalo je sjednicu u Ljubljani na kojoj su prihvaćene mnoge odluke u vezi sa dizanjem naroda na ustanak. Među značajnije spada odluka o formiranju Glavnog štaba slovenačkih partizanskih četa za rukovođenje oslobodilačkom borbom. U kraćem vremenu poslije navedenog događaja, Protivimperijalistička fronta preimenovala se u Oslobodilnu frontu slovenačkog naroda.

Napad fašističke Njemačke na Sovjetski Savez dao je nov i jak impuls oslobodilačkom pokretu u Ljubljani i cijeloj Sloveniji i doveo okupatora do još većeg saznanja da narod u Ljubljani ne samo što se priprema za oružani ustanak već da je u glavnom gradu Slovenije glavno žarište cijelog ustanka. O tome se govori i u izvještaju od 7. jula komandanta karabinijera 11. korpusa komandi 2. italijanske armije. Tu se navodi da je objavu rata većina slovenač-

kog stanovništva primila s veseljem i da je najviše drskih ispada prema italijanskim vojnicima bilo upravo u Ljubljani. Mjesec dana kasnije, u prvoj polovini avgusta, vojni bilten navodi primjere vrijeđanja italijanskih vojnika, sramoćenja kralja i Dučea, propagandnih napisa i komunističkih parola po gradu, trganja telefonskih linija itd.

Centralni komitet KP Slovenije bio je svjestan činjenice da će okupator imati jak oslonac u slovenačkoj izdajničkoj buržoaziji u borbi protiv oslobodilačkog pokreta i da se neće moći voditi uspješna borba protiv njega za potpuno nacionalno i socijalno oslobođenje naroda ukoliko se ne onemogući rad unutrašnjih neprijatelja. U vezi s tim Politički biro Centralnog komiteta osnovao je već avgusta 1941. poseban sektor partijskog rada pod nazivom Obvešćevalno-varnostna služba Osvobodilne fronte (OVSOFF). Ona je dobila zadatak da na specifičan način vodi borbu protiv podzemnih snaga izdajničke reakcije koja je postala sastavni dio okupatorskog sistema vlasti. Drugim riječima, osnovni strategijski zadatak obavještajne i sigurnosne službe bila je borba protiv špijunske mreže i djelatnosti uperene protiv pripadnika oslobodilačkog pokreta.

Obavještajni dio službe koji je bio masovan odozdo, prodirao je u sve pore okupatorskog sistema vlasti i prikupljao razne podatke, u prvom redu vojne prirode, koji su služili rukovodstvu borbe za pravilnu orijentaciju i vođenje vojnih i političkih akcija protiv pripadnika i slugu okupatorskog sistema i za otkrivanje i suzbijanje namjera njegove špijunske mreže.

Ekzekutivni aparat predstavljao je organe nasilja u rukama nove narodne vlasti, tj. Osvobodilne fronte koji je borbenu djelatnost usmeravao protiv domaćih izdajnika (denuncijanata u prvom redu). Ubijanje narodnih izdajnika i razoružavanje italijanskih vojnika i oficira po ljubljanskim ulicama predstavljalo je za okupatora osjetljiv udarac. To je prisililo njegove vojne komande da preduzimaju odgovarajuće i veoma iscrpne mjere sigurnosti.

U razoružavanju neprijateljskih vojnika učestvovala su i omladinske udarne grupe, odnosno grupe narodne zaštite koje su formirane po pojedinim preduzećima radi zaštite ekonomskih i drugih interesa radničke klase. Akcije navedene vrste uzele su takav mah da je komandant 11. korpusa Mario Roboti, pored ostalog, izjavio da je „... Ljubljana stvarno postala fronta, pravo bojište”. Nije ni čudo, jer su na ljubljanskim ulicama često ginuli denuncijanti i razoružavani pripadnici italijanske vojske.

Radi toga je Roboti, među ostalim mjerama, naredio da se vojnici ne kreću pojedinačno po Ljubljani, već u grupama, da moraju biti naoružani i sa napunjenim oružjem. Slične mjere sigurnosti preduzeo je i komandant divizije sardinskih grenadiera, general Tadeo Orlando. Pored ostalog, naredio je da vojnici i oficiri kada su i pod oružjem, ne smiju da zalaze u usamljene dijelove grada, a svakom vojniku koji ubije napadača obećao je 30 dana nagradnog odsustva.

Pada u oči da su pripadnici oslobodilačkog pokreta usmjerili svoje akcije na likvidaciju domaćih izdajnika i na pretežno razo-

ružavanje pripadnika okupatorske žive sile, a ne i na ubijanje. Takva taktika bila je u potpunom skladu sa situacijom. Naime, okupatorska vlast mogla je zadavati osjetne udarce oslobodilačkom pokretu samo kada je njena obavještajna služba, tijesno sarađujući sa denuncijantima, otkrivala pripadnike Osvobodilne fronte. Pustiti izdajnike na miru, a orijentisati se pretežno na likvidaciju okupatorskih vojnika i oficira u uslovima krajnje nepovoljnog odnosa snaga za pokret u gradu, značilo bi izazvati oštre i masovne mjere odmazde (strijeljanja), čime bi se ne samo pogoršali ionako teški uslovi borbe, već bi i sam pokret u gradu došao u pitanje. Čak i kada je oslobodilački pokret primjenjivao pretežno „neoružane” (ilegalne) forme borbe, okupator je bio primoran da sprovodi vrlo oštar teror nad članovima i simpatizerima NOP.

Takav razvoj događaja u Ljubljani i njenoj pokrajini prisilio je Musolinija da 11. septembra 1941. izda naredbu kojom je formirao izvanredni vojni sud i uveo smrtnu kaznu, a 20. septembra i konfinaciju. Poslije kraćeg vremena (tj. 3. oktobra 1941. godine) uslijedio je poznati Musolinijev proglas od dvadeset članova, u kome se pored ostalog, predviđa smrtna kazna za: djelatnost protiv države, pripremu i učestvovanje u oružanom ustanku, pripadnost rukovodstvu revolucionarne organizacije itd. Za nosioce revolucionarne propagande u istom proglasu predviđala se kazna od 5 do 15 godina zatvora.

Mjere okupatorske vlasti imale su dvojak karakter: s jedne strane, zastrašiti ljude i prisiliti ih da poštuju novu političku stvarnost u Sloveniji, a sa druge, odvojiti Komunističku partiju i Osvobodilnu frontu od narodnih masa i tako ih usamljene i izolovane od naroda uništiti.

Međutim, navedene mjere su još više zbijale borbene redove naroda Ljubljane oko političkog rukovodstva i NOP, tako da su za okupatora predstavljale bumerang. Naime, narod Ljubljane se još više uključivao u terenske odbore Osvobodilne fronte, koja je u okupiranoj Ljubljani predstavljala pravu narodnu vlast, iako je živjela i radila u ilegalnim uslovima. Nekoliko primjera će to najbolje ilustrirati.

Pored prikupljanja oružja, hrane, obuće, odjeće i novca za partizanske jedinice i političke aktiviste, Osvobodilna fronta je primjenila i tzv. plebiscitne akcije koje su predstavljale realan odraz političkog raspoloženja narodnih masa i uticaja političkog rukovodstva u njima. Tako je Izvršni odbor Osvobodilne fronte za 3. januar 1942. razglasio „žalujuće manifestacije” u spomen žrtava koje su pale u borbama u 1941. godini protiv okupatora, zahtevajući da ni jedan Slovenac ne ide u kino, kazalište i mjesta za zabavu. Između 19 i 20 časova niko nije smio biti na ulici niti u javnom lokalima. „Stvar je krasno uspela” — piše Boris Kidrič, u pismu od 7. januara 1942. Centralnom komitetu KP Jugoslavije. „Sve ljubljanske ulice bile su posute slovenskim zastavicama, obrubljene crnim rubom s pozivom Izvršnog odbora Osvobodilne fronte i crno obrubljenim listićima s imenom Šercerja i Šlandra” (Ljube i Slavka, primedba autora). Između 7 i 8 časova su bile sve ulice, lokali i kazališta prazni...”

I u neprijateljskim izveštajima u vezi sa navedenim događajem ubedljivo se govori o političkom uticaju i snazi Osvobodilne fronte među stanovništvom Ljubljane. Komandant kraljevih karabinijera bilježi da „stanovništvo svjesno slijedi upustvima komunističkog propagandnog odbora” i da je „manifestacija od 3. januara... potpuno postigla svoj cilj.”

Slične akcije je Osvobodilna fronta organizirala za 29. oktobar — dan oslobođenja slovenačkog naroda ispod austrougarskog jarma kao i za 1. decembar — dan ujedinjenja jugoslovenskih naroda poslije prvog svjetskog rata. Navedeni primjeri govore da se stanovništvo Ljubljane već u prvoj fazi oružanog ustanka izjasnilo za beskompromisnu borbu protiv okupatora do konačne pobjede pod rukovodstvom KP i Osvobodilne fronte Slovenije.

Zbog neuspjeha civilne fašističke vlasti na čelu sa Graciolijem da spriječi razvoj NOP, u Ljubljani 19. januara 1942. godine u prvi plan stupa vojna vlast. Da bi slomila borbeni duh građana Ljubljane italijanska vojna vlast je donijela odluku da ogradi mjesto gustom bodljikavom žicom (mrežom), ograniči kretanje van grada i kroz određene blokove i počne detaljne, dugotrajne i masovne racije. Cilj akcije je, u prvom redu, bio da se otkriju ilegalni punktovi rukovodećeg kadra Komunističke partije i Osvobodilne fronte, pohvataju politički terenski aktivisti i simpatizeri pokreta i da se zaplijene sva materijalna i tehnička sredstva kojima je raspolagalo rukovodstvo pokreta: hrana, odjelo, municija, oružje, štamparija i ostalo.

Međutim, ni oružana sila okupatora nije mogla slomiti nacionalni i buntovnički duh naroda koji je bio svjestan svoje vrijednosti, nadahnut mržnjom prema nepozvanom tuđinu i ujedno bio voljan da se bori do konačne pobjede, uprkos neravnopravnom borbenom položaju u kome se nalazio u odnosu na oružanu snagu okupatora.

„Ljubljana je uprkos žice i potpune zatvorenosti još uvek žarište političke akcije protiv okupatora” — piše Edvard Kardelj u pismu Vrhovnom komandantu NOP i DV Jugoslavije sredinom maja 1942. godine. — „Za ilustraciju, samo podaci za mesec april o stanju Osvobodilne fronte u Ljubljani: u 390 odbora Osvobodilne fronte obuhvaćeno je oko 8000 članova, bez ženskog antifašističkog i omladinskog pokreta u okviru Osvobodilne fronte... Moraš k tome imati na umu da su van žice skoro sva predgrađa sa 50% ranije ljubljanske partijske organizacije, što u gornjim brojkama nije uračunato. Jasno je da kod takve usidrenosti Osvobodilne fronte u masama, bela garda može još samo da denuncira.”

Ljubljana nije bila samo u političkom već i u tehničkom pogledu prava tvrđava narodnooslobodilačke borbe, i to ne samo u slovenačkom već i jugoslovenskom mjerilu. Na njenom području bile su organizovane razne ilegalne grane tehnike u okviru centralne tehnike političkog i vojnog rukovodstva pokreta. Sredinom ljeta 1941. godine, Centralni komitet KP Slovenije organizovao je radio-sektor, a s jeseni iste godine i prvu ilegalnu radio-stanicu pod nazivom „Radio Osvobodilne fronte”, radi bržeg i tačnog obavještanja stanovništva o stanju na frontovima i efikasnije propagande

narodnooslobodilačke borbe. Radio-stanica je radila za područje Ljubljane dajući emisije tri puta nedeljno po 15 minuta. Okupatorske vlasti su upotrijebile radio-detektore i radio-lokatore s namjerom da otkriju stanice, ali im to nije uspjelo, pošto je poslije kratkog vremena emitiranja vijesti prešla u stanje mirovanja. Osim toga, mjesto stanice bilo je vrlo vješto maskirano. Aparat su izradili studenti tehničkog fakulteta — pristalice narodnooslobodilačke borbe. Poslije neuspjeha u pronalaženju radio-stanice okupatoru nije preostalo ništa drugo već da zaplijeni radio-aparate u Ljubljani, čime je nanio štetu sopstvenoj propagandi. Radio-sektor imao je čvrst oslonac i u radio-stanici Ljubljana, gdje je ilegalno radila grupa pristalica NOP.

U okviru centralne tehnike bila je organizovana i pirotehnika na čelu sa grupom inženjera koja je proizvela razna diverzantska sredstva za potrebe partizanskih četa izvan Ljubljane i grupa u gradu. Među uspješne akcije spada miniranje baraka italijanskih vojnika na željezničkoj stanici, italijanske predajne radio-stanice na Bežigradu, tvorničkih strojeva u kemijskoj tvornici u Mostama, benzinske pumpe u centru grada, rušenje i paljenje železničkih (benzinskih) cisterni i slične akcije na drugim mjestima.

Okupator je protiv aktivista NOP upotrebljavao razna sredstva, uključujući i dresirane policijske pse. Pirotehnika je brzo reagirala proizvodeći cijankalij kojim je trovala pse, a kasnije vojničke konje i mule.

Ilegalna štampa i ostali propagandni materijal odigrali su vrlo značajnu ulogu u informiranju stanovništva u Ljubljani i cijeloj Sloveniji o razvoju narodnooslobodilačke borbe. To se moglo postići zbog toga što je rukovodstvo KP i Osvobodilne fronte organizovalo široku mrežu ciklostilne tehnike po svim rejonima Ljubljane koja je štampala „Slovenski poročevalec” i druge listove, zatim letke i ostali propagandni materijal, namijenjen stanovništvu i borbama partizanskih jedinica. Tehnika je radila u različitim uslovima: u sobama, kuhinjama, podrumima, potkrovlju itd., a u ljude koji su tu bili na radu, rukovodstvo Partije imalo je puno povjerenje. Bile su organizovane i dvije grafičke štamparije pod imenom „Tunnel” i „Podmornica”. Već sami nazivaju vam govore da su radile pod zemljom, u duboko izgrađenim i vješto maskiranim bunkerima, što znači da su obavljale posao pod vrlo teškim prostornim i klimatskim uslovima. Građevinski sektor centralne tehnike imao je značajnu ulogu u izgradnji podzemnih bunkera na širem području grada. Tako je omogućen siguran smještaj ilegalaca, oružja i opreme za partizane, zatim skrivanje ilegalne literature i drugog materijala.

Pored dobro organizovane obavještajne službe iz akcija izvršnog aparata sigurnosne službe na likvidaciji izdajnika, dobro zakonspirisani bunkeristi sačuvali su vojno i političko rukovodstvo partizanskog pokreta od neprijateljskih provala i hapšenja njegovih članova za vrijeme prvih masovnih i čestih italijanskih racija u Ljubljani. U vezi s tim, Edvard Kardelj u ranije pomenutom pismu Vrhovnom komandantu piše: „... Živimo u stanovima, kakve

smo sa Fischerom (Ivom Ribarom Lolom, prim. autora) u Zagrebu tako uzalud želeli. Ima ih u Ljubljani i oko nje 25—30 i u svakom može živeti po nekoliko ljudi (2—5, pa i 15)... To nas spasava svakodnevnih racija... To se može ovde zahvaliti za nesmetan rad tehnike i pored svega italijanskog terora.”

Kurirska služba u okupiranoj Ljubljani obavljala je za vreme narcdnooslobodilačkog rata vrlo značajne i odgovorne poslove. Kurirske ilegalne linije i javke povezivale su velik broj punktova raznih organa ilegalnog rada u okupiranoj Ljubljani sa pojediniim pokrajinama Slovenije. Kretanje kurira nije se moglo zamisliti bez falsifikovanih dokumenata. Aktivisti i simpatizeri Osvobodilne fronte bili su i u italijanskim uredima. Preko njih su organi centralne tehnike bili redovno obavještavani o vrsti dokumenata koje izdaju italijanske civilne i vojne vlasti i o promjenama na dokumentima. To je tehnicima omogućavalo da uspješno izrađuje lažne putne liste, lične i tramvajske legitimacije za ilegalce, gumene i suhe štambilje, kao i druge italijanske i njemačke vojne i civilne dokumente. „Mogu ti sasvim bez preterivanja reći” — piše Edvard Kardelj u pomenutom pismu Vrhovnom komandantu — „da takve tehnike kakvu ima sada Komunistička partija Slovenije, nikada nijedna nelegalna partija nije imala. Ne samo listovi i brošure, nego i najkomplikovaniji dokumenti se prave sada u našoj tehnici...”

Prikaz rada glavnih rukovodećih faktora na razvijanju nacionalnooslobodilačkog i revolucionarnog pokreta u Sloveniji iz okupirane Ljubljane u prvoj godini partizanskog rata ne bi bio potpun ukoliko se ne bismo dotakli organizacije materijalno-tehničke i zdravstvene službe koja je, isto tako, bila sastavni dio centralne tehnike u Ljubljani. Već početkom jula 1941. godine, kada je kurs za oružani ustanak već bio jasan, u Ljubljani je osnovana intendantura narodne pomoći koja je počela raditi na postepenom prikupljanju i koncentraciji opreme i oružja, organizaciji tajnih skladišta, nabavljanju razne opreme na veliko itd. U početku ustanka, a naročito kasnije, intendantura je radila na otpremanju ilegalnim kanalima materijalnih sredstava za partizanske jedinice izvan Ljubljane, organizirala je vojne radionice, vodila brigu za bolesne i ranjene partizane, organizirala akcije radi zaplene oružja i ostale opreme itd. Narastanjem narodnog ustanka intendantura se organizovala u dva odeljka: vojni — za potrebe partizanskih jedinica izvan Ljubljane i borbenih grupa u Ljubljani; civilni — za opskrbu političkih radnika (ilegalaca), ljudi po zatvorima i logorima, kao i familija boraca i zatvorenika. Najveće količine razne materijalne opreme poslala je intendantura Glavnog štaba u razne krajeve Slovenije ilegalnim vagonima zahvaljujući uspješnoj organizaciji, hrabrosti i snalažljivosti članova KP i Osvobodilne fronte koji su radili na ljubljanskoj željeznici.

Avgusta 1941. osnovan je ilegalni matični odbor ljekara, a kasnije i terenski odbori po bolnicama i ostalim zdravstvenim i ostalim ustanovama. Matični odbor bio je povezan sa ljekarima i farmaceutskim skladištima radi nabavke sanitetskog materijala. Osim toga ljekari, članovi Osvobodilne fronte, pružali su pomoć ranjenim i bolesnim političkim aktivistima u Ljubljani, povezivali se sa po-

litički sigurnim vozačima taksija radi pevoženja ranjenih partizana u ljubljanske bolnice, odlazili iz grada na teren radi zdravstvenog pregleda boraca iz partizanskih četa itd. Ranjeni i bolesni pripadnici narodnooslobodilačkog pokreta liječeni su po privatnim kućama, bolnicama i u sanatorijumu Emona. Pacijenti su vođeni pod tuđim imenima i pogrešnom dijagnozom.

Da je ogromna većina ljubljanskog stanovništva, izuzev šačice izdajnika, bila uključena u borbeni front svenarodne borbe protiv okupatora kroz razne oblike otpora, počev od ispoljavanja posivne ljudske mržnje prema neprijatelju do otvorenih i odlučnih akcija borbenih grupa protiv pojedinih pripadnika italijanske oružane sile na ljubljanskim ulicama, govore nam i razmjere pretraživanja stanovništva i racije u prvoj polovini 1942. godine. U toku januara te godine italijanski vojnici i karabinjeri izvršili su 11.280 ličnih pretraživanja, 128 kućnih i 544 pretraživanja u javnim lokalima; februara iste godine 10.982 ličnih, 166 kućnih i 1395 u javnim lokalima; marta 6493 ličnih, 258 kućnih i 481 u javnim lokalima itd.

U vremenu od 24. februara do 15. marta Italijani su, samo u južnom dijelu Ljubljane, uhapsili 4215 osoba. Pošto im prvi val nije donio željene rezultate, hapšenja su ponovili od 24. juna do 1. jula, kada su pohvatali i pretražili 17.076 osoba, od čega su internirali 2663 u koncentracione logore u Italiji i Hrvatskom primorju. U pretraživanju i hapšenju stanovništva učestvovala su skoro sve raspoložive vojne i karabinijske jedinice zajedno sa domaćim izdajnicima. Razmjere hapšenja su bile toliko velike da su morali da dovedu dio karabinjera iz unutrašnjosti Ljubljanske pokrajine, odnosno iz sastava divizije „Izconco“.

Kada je maja i juna 1942. došlo do masovnog ustanka u jugoistočnom dijelu Ljubljanske pokrajine, kada su formirane nove čete, bataljoni i odredi slovenačkog naroda, položaj okupatora u Ljubljani se još više pogoršao, jer se plima ustanka sve više približavala Ljubljani, dajući još jači podsticaj stanovništvu u gradu za borbu protiv okupatora. Štab 11. korpusa predviđao je mogućnost napada partizanskih odreda i na Ljubljanu. Italijanska komanda je računala da Ljubljana može biti zauzeta uz podršku akcija gradskog stanovništva, iako takva opasnost realno nije postojala. Masovna pretraživanja stanova i građana na ulici radi oduzimanja hladnog i vatrenog oružja, masovna hapšenja i internacije politički najaktivnijeg dijela građana, ograđivanje grada višerednom žičanom ogradom, bunkerima i vatrenim položajima lakog i teškog naoružanja, govori o tome da se okupator temeljito pripremao za pariranje predviđenim namjerama ustaničkih snaga.

Dana 18. maja 1942. godine, italijanski ministar za vanjske poslove zapisao je u svoj dnevnik: „Stvari u Sloveniji ne idu dobro. Visoki komesar moli da mu pošaljemo još 24.000 ljudi! Očigledno je da su ljubljanske ulice neprohodne za naše jedinice. Svaki ulaz, svaka zavesa na prozoru skriva neku zasjedu“.

Kolike su bile razmjere fortifikacijskih sredstava i radova u vezi sa utvrđivanjem položaja oko i unutar Ljubljane, vidi se po tome što je za razne vrste građevinskog materijala i električnih

naprava, kao i za izgradnju puteva i staza za međusobno povezivanje objekata odbrane, utrošeno znatno više od 17,400.000 italijanskih lira, što za tadašnje finansijske prilike nije bila mala suma novaca. I ovaj privredno-finansijski vid iscrpljivanja moći okupatora ubjedljivo govori o razmjerama i snazi pokreta u Ljubljani, ulozi koju je odigrao ne samo u prvoj godini ustanka već i u kasnijem razvoju oslobodilačke borbe u celoj Sloveniji.

Postavlja se pitanje — zašto je političko rukovodstvo partizanskog pokreta Slovenije odlučilo da održi svoje sjedište u Ljubljani u uslovima stroge ilegalnosti, gdje je postojao tako jak vojni garnizon, policijski organi i obavještajni italijanski i njemački centri. Na ovo pitanje daje nam odgovor niz političkih i materijalnih elemenata koji su odigrali veliku ulogu u razvoju oslobodilačkog pokreta ne samo u Ljubljani već i celoj Sloveniji.

U Ljubljani je bilo sjedište rukovodstava reakcionarne slovenačke buržoazije, odnosno bijele i plave garde, koja je u njoj bila najbolje organizovana i postala neposredni i vrlo značajan pomagač okupatora u borbi protiv nacionalnih i ostalih interesa sopstvenog naroda. Zato je bilo potrebno politiku izdajničkog buržoaskog vođstva demaskirati i raskrinkati u očima javnosti, odnosno izolovati ga od širokih demokratskih masa ne samo u Ljubljani, već i celoj ljubljanskoj pokrajini, odnosno Sloveniji. Da je rukovodstvo uspjele ostvariti postavljeni politički cilj vidi se po tome što okupatoru nije pošlo za rukom da pomoću domaćih izdajnika organizuju sindikalne, sportske, studentske, omladinske i druge fašističke organizacije.

S druge strane, Oslobodilna fronta slovenačkog naroda u Ljubljani bila je neiscrpni izvor za mobilizaciju boraca u slovenačke partizanske jedinice izvan Ljubljane. Osim toga, u Ljubljani su, kao jakom privrednom središtu, postojali veliki materijalni izvori za prikupljanje materijalne i finansijske pomoći rastućoj oslobodilačkoj vojsci slovenačkog naroda. Potrebno je napomenuti da je snabdijevanje novcem, obučom, odjećom, radio-tehničkim, sanitetskim i štamparskim materijalom bilo isključivo vezano za Ljubljanu sve do kraja 1942. godine. Prema tome, Ljubljana je bila ilegalni, opšti snabdjevački i mobilizacijski centar oslobodilačkog pokreta slovenačkog naroda, te ga iz navedenih razloga rukovodstvo nije moglo niti smjelo prepustiti da postane političko uporište neprijatelja slovenačkog naroda. Na kraju, razvoj narodnooslobodilačke borbe u Sloveniji u prvoj godini partizanskog rata nudio je najbolje mogućnosti za održavanje političkih veza iz Ljubljane sa pojedinim pokrajinama i vojnim i političkim rukovodstvom jugoslovenskog revolucionarnog pokreta preko partijskog rukovodstva KP Hrvatske u Zagrebu.

Na osnovu iznetih iskustava iz okupirane Ljubljane možemo zaključiti da će gradovi i u budućnosti, s obzirom na tendenciju njihovog sve većeg postignutog i raznovrsnog industrijskog razvoja, apsorbovati velike vojne i policijske snage agresora. Svakako da će to zavisiti od njihove veličine, privrednog i vojnog (strategijskog) značaja, a posebno od jačine i organizovanosti otpora stanov-

ništva. Isto tako, gradovi će imati veliku materijalno-snabdjevačku ulogu onih jedinica koje će se boriti na privremeno zauzetoj teritoriji izvan grada. Te jedinice će imati potrebe za onim raznovrsnim materijalnim sredstvima koja privreda van grada, naročito ona na brdskim i planinskim terenima, neće moći da obezbijedi, što se u prvom redu odnosi na tehnička sredstva, obuču, odjeću itd. Zbog toga će, po mom mišljenju, u gradovima morati da ostanu dobro organizovana rukovodstva, sastavljena od ljudi raznih stručnih profesija, sa vješto organizovanim kanalima veza, sa dobrim kurirskim radio i drugim vezama, radi održavanja veza sa komandama koje će rukovoditi borbom protiv agresora na teritorijama izvan gradova. Istovremeno to rukovodstvo će razvijati svenarodni otpor u gradu na razne načine, prilagođavajući njegove organizacione forme i način borbe opštim uslovima borbe, u prvom redu odnosu svojih i okupatorskih borbenih snaga u gradu.

Razvoj i opstanak većih vojnih formacija u gradovima vjerovatno da neće doći do izražaja, pa će i ubuduće, posebno veliki gradovi, predstavljati velike ljudske izvore za mobilizaciju ljudi i njihovo slanje na razne prostore u unutrašnjosti zemlje, radi formiranja krupnijih jedinica ili popune postojećih, gdje će se moći razvijati operacije šireg okvira koje će primorati agresora da izvlači snage iz gradova na širi prostor, čime će se slabiti njegova opšta moć i olakšati borba u gradovima. Tako će se raznolike forme borbe u gradovima sa onim u unutrašnjosti zemlje međusobno prožimati i potpomagati, kao što je to bio slučaj i za vrijeme narodnooslobodilačkog rata naših naroda.

Pukovnik u rez.
Stevo SUNAJKO